

شناسایی موانع توسعه کسب و کارهای روستایی با رویکرد ماندگاری ساکنین (مورد مطالعه: روستاهای مرزی استان ایلام)

نبی امید^{*۱}

۱. استادیار، گروه مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: nabiomidi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۹ فروردین ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۲۱ شهریور ۱۴۰۱

چکیده

مقدمه: کشور ایران در پهنه سرزمینی خود، دارای ۸۵۷۴ کیلومتر مرز است، عدم توجه به نواحی پیرامونی به ویژه مناطق مرزی در کشورهای مختلف در روند توسعه‌ای این نواحی اختلال ایجاد کرده است و باعث کمبودهای بالقوه از جمله فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه در این نواحی استراتژیک شده و زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی چون قاچاق کالا، مهاجرت، شورش و ناامنی را فراهم کرده است. مرزها تعیین‌کننده حدود و قلمرو جغرافیایی حاکمیت، صلاحیت و مالکیت یک حکومت سیاسی هستند و کشورهای دولت‌ها را از یکدیگر جدا و متمایز می‌کنند. کشورهای درگیر با مسائل ناامنی در مناطق مرزی دریافته‌اند که به دلایل مختلف از جمله فقر و تنگدستی، ناامنی گسترش یافته و این ناامنی به طور مستقیم به کل کشور منتقل شده است.

هدف: نظریه چندساحتی بودن توسعه مناطق مرزی (اقتصادی، امنیتی، اجتماعی و فرهنگی) هدف از این تحقیق شناسایی موانع توسعه کسب و کارهای روستایی بعنوان یک محرک اقتصادی با رویکرد پایداری و ماندگاری ساکنین در مرزها با مورد مطالعه شهرستان‌های مرزی مهران و دهلران در استان ایلام می‌باشد.

روش‌شناسی: این پژوهش، کمی و ماهیت و هدف آن کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها نیز توصیفی-پیمایشی می‌باشد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS به عنوان نرم‌افزار اصلی و از نرم‌افزار LISREL به عنوان نرم‌افزار کمکی برای روش تحلیل عاملی (از نوع اکتشافی) استفاده شد. جامعه آماری تحقیق شامل اساتید مرتبط با حوزه‌های اقتصاد، مدیریت، جغرافیای سیاسی و امنیت مرزها دانشگاه‌های استان ایلام، فعالان اقتصادی و تعاونی داران مرزی در شهرستان‌های مهران و دهلران و مدیران اجرایی، نظامی و انتظامی استان ایلام می‌باشد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی پژوهش شامل شهرستان‌های مرزی مهران و دهلران در استان ایلام می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: در این پژوهش ۲۵ متغیر بعنوان موانع توسعه کسب و کارهای روستایی در مناطق مرزی شناسایی شدند که پس از به کار بردن تحلیل عاملی، برای تعیین تعداد عوامل از ملاک کیسر استفاده شد. برپایه این ملاک، ۴ عامل (عوامل فردی و اجتماعی و فرهنگی، عوامل اداری و حمایتی، عوامل مالی و اقتصادی، عوامل امنیتی و سیاسی) دارای ارزش ویژه بالای ۱ شناسایی و به عنوان عوامل قابل استخراج تعیین شدند. با توجه به شاخص‌های آماری با استفاده از روش تحلیل عوامل اصلی، این ۴ عامل در مجموع ۹۲٫۶۷۲ درصد از واریانس کل متغیرها را توانستند تبیین کنند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان داد عوامل فردی، اجتماعی و فرهنگی با مجموع بار عاملی ۶۰٫۰۵۵، عوامل اداری و حمایتی با مجموع بار عاملی ۴٫۷۱۱، عوامل مالی و اقتصادی با مجموع بار عاملی ۲٫۹۲۸ و عوامل امنیتی و سیاسی با مجموع بار عاملی ۱٫۴۰۷ به ترتیب بعنوان مهم‌ترین موانع توسعه کسب و کارهای روستایی در مناطق مرزی می‌باشند.

کلیدواژه‌ها: توسعه، امنیت، روستاهای مرزی، کسب و کارهای روستایی، ایلام.

مقدمه

مرزها تاکنون کارکردهای مختلفی به خود گرفته‌اند و به مرور زمان این کارکردها تضعیف و یا تقویت شده و یا تغییر کرده است به محض اینکه یک منطقه مرزی و یا خط مرزی به وجود می‌آید می‌تواند نه تنها منظره طبیعی را که جزئی از آن به شمار می‌رود بلکه عمران و سیاست‌های کشورهای مجاور را تحت تاثیر قرار دهد (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶۸-۲۴۷). بیکاری و نبود زیرساخت‌های لازم، یکی از اصلی‌ترین دلایل محرومیت و در نتیجه مهاجرت از مناطق مرزی و گاه‌ها روآوری افراد ساکن به اشتغال‌های کاذب است که دارای مخاطرات امنیتی نیز می‌باشد (حسینی‌نیا و زراعتکن، ۱۳۹۷: ۱۳۸-۱۲۵). در مناطق مرزی ساکنان به دلیل محدودیت‌های مختلف با کمبود گزینه‌های معیشتی هم مواجه هستند که باعث شده خانواده‌ها برای تامین معاش، فعالیت معیشتی روزمره خود را رها و به دنبال جایگزینی برای آن باشند (بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۰-۱۲۷). توسعه و پیشرفت مناطق مرزی در حوزه‌های اقتصادی و حتی سایر حوزه‌ها، نیازمند سرمایه‌گذاری است. به عبارتی، رشد و توسعه اقتصادی بدون انباشت سرمایه‌گذاری، امکان‌پذیر نخواهد بود، به گونه‌ای که بیشتر متفکران، دلیل توسعه‌نیافتگی بسیاری از کشورها را کمبود درآمد، پس‌انداز و در نتیجه، سرمایه‌گذاری ناکافی می‌دانند. سرمایه می‌تواند بخش تولید را تحرک ببخشد و با افزایش تولید، موجب رشد تجارت، بهبود سطح زندگی مردم و رشد و توسعه اقتصادی شود (محمدپور زرنندی و طباطبایی مزدآبادی، ۱۳۹۴: ۱۲۵-۱۱۱). در دهه‌های اخیر حرکت از رویکردهای مبتنی بر دیدگاه‌های نظامی - امنیتی به دیدگاه‌های مبتنی بر نیروهای اجتماعی و اقتصادی جهت تضمین امنیت در مناطق مرزی را شاهد بوده‌ایم این دیدگاه‌های نوین در زمینه حفظ و گسترش امنیت شهرهای مناطق مرزی بر اهمیت و ضرورت راهبرد توسعه پایدار مناطق مرزی تأکید دارند (تاجری و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸۳-۱۵۱).

ملاحظات امنیتی از جمله مقوله‌هایی است که در طرح و برنامه‌ریزی‌های کلان کمتر به آن توجه شده است، علاوه بر آن آگاهی از وضعیت کنونی، برای هر نوع برنامه‌ریزی دقیق برای توسعه و پیشرفت مناطق به ویژه در استان‌های کمتر توسعه‌یافته کمتر توسعه یافته ضروری می‌باشد. آمایش مناطق مرزی و سازمان دهی فضایی مناطق مرزی، به منظور بهره‌برداری مطلوب و مناسب از مزیت‌های این مناطق در راستای منافع ملی و در چهارچوب توسعه اقتصادی کشور، از طریق توزیع بهینه جمعیت و فعالیت در پهنه جغرافیایی مناطق مرزی را تأکید می‌کند (صدیق و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۲-۱). امروزه اقتصاد کشورهای توسعه‌یافته بر محور کسب و کارهای کوچک و متوسط استوار است. علاوه بر این، شرکت‌های کوچک و متوسط می‌توانند نقش مهمی در جذب نیروی کار مازاد که ناشی از فعالیت‌های خصوصی‌سازی است، داشته باشند. متأسفانه با وجود برنامه‌های توسعه‌ای شاهد پیشرفت چشمگیری در زمینه کارآفرینی در کشور نیستیم و دلیل آن نبود یک رهیافت جامع‌نگر در نظام ملی توسعه کارآفرینی در کشور است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۸-۳۹). نظر به چندساحتی بودن توسعه مناطق مرزی (اقتصادی، امنیتی، اجتماعی و فرهنگی) هدف از این تحقیق موانع توسعه کسب و کارهای روستایی در مناطق مرزی بعنوان یک محرک اقتصادی در رویکرد پایداری امنیتی در مرزها با مورد مطالعه شهرستان‌های مرزی مهران و دهلران در استان ایلام می‌باشد. باتوجه به پتانسیل‌های موجود در مناطق مرزی و همچنین عقب ماندگی‌های توسعه‌ای که این مناطق با آن روبرو هستند و با عنایت به اینکه «اکثر صنایع کوچک و متوسط کشور توسط بخش خصوصی اداره می‌شوند» (جلائی اسفندیاری و صمیمی، ۱۳۹۳: ۱۰۹-۸۹) ضروری است موانع احتمالی جذب سرمایه و ایجاد کسب و کار در مناطق مرزی کشور شناسایی شود. یکی از مهمترین دلایل عدم توسعه‌یافتگی مناطق مرزی کشور، مشکلات مربوط به سرمایه‌گذاری در کسب و کار و کارآفرینی در مناطق مرزی است (رستمعلی‌زاده و حسینی، ۱۳۹۸: ۳۷۸-۳۶۱). در ارتباط با موضوع تحقیق، مطالعاتی در داخل و خارج کشور صورت پذیرفته است که اهم مطالعات به شرح زیر است:

محسن حیدری، علی بدیع‌زاده و کامبیز حیدرزاده (۱۳۹۹) در مقاله ای با عنوان، طراحی مدل توسعه اکو سیستم کارآفرینی در مناطق مرزی (مورد مطالعه استان کردستان)، با پانزده نفر از سیاست‌گذاران کارآفرینی استان، اساتید-

دانشگاه و صاحبان شرکت‌های دانش‌بنیان مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام دادند و نتیجه گرفتند، مدل توسعه اکوسیستم کارآفرینی در استان کردستان در برگیرنده ۷ متغیر سرمایه اجتماعی، سرمایه مالی، سیاست، بازار، سرمایه-انسانی، حمایت و فرهنگ می باشد. ولی اله رستمعلی زاده و قربان حسینی (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای با عنوان موانع سرمایه-گذاری و کسب و کار در مناطق مرزی روستایی ایران نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که موانع سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی روستایی کشور، در چهار بخش اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، نهادی و کالبدی و دسترسی قرار دارند. در بخش اقتصادی (دسترسی به تسهیلات و منابع مالی و اقتصادی، خام فروشی و نبود امکانات فرآوری محصولات تولیدی روستایی، مشکلات بازاریابی و دسترسی به بازارهای فروش و برجسته نبودن مزیت‌های سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی/ سیاست‌های تشویقی و حمایتی از تولید در مرز) قرار دارند. در بخش اجتماعی- فرهنگی (بازدهی پایین و ضعف آموزش و توانمندسازی روستایی) قرار دارد. در بخش نهادی (مشکلات نهادی و قانونی در خصوص کسب مجوزهای لازم و ناهماهنگی دستگاه‌های محلی و استانی، مشکلات مربوط به کمبود زمین و عدم تغییر کاربری اراضی، برجسته نبودن مزیت‌های سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی/ سیاست‌های تشویقی و حمایتی از تولید و بن بست‌های مرزی و مسائل بازارچه‌ها) قرار دارد. در بخش کالبدی و دسترسی (ضعف در تسهیلات و زیرساخت‌های روستاهای مناطق مرزی به خصوص جاده‌های دسترسی) قرار دارد. حسینی نیا و زراعتکن (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای با عنوان، شناسایی فرصت‌های کارآفرینی در مناطق مرزی استان سیستان و بلوچستان، چنین نتیجه‌گیری کردند که در مناطق مرزی استان سیستان و بلوچستان در ۹ حیطه کشاورزی، دامپروری، صنعت، معدن، ترانزیت، صنایع دستی، انرژی‌های نو، خدمات مهندسی و گردشگری فرصت‌های کارآفرینی وجود دارد که به بهره برداری هوشمندانه از آنها می‌توان رویکردی جدید در تثبیت و تقویت امنیت پایدار این منطقه در پیش گرفت. عاشری و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی با ارزیابی اثرات اقتصادی- اجتماعی و امنیتی احداث بازارچه‌های مرزی در توسعه مناطق مرزی ادعا کرده‌اند که احداث بازارچه‌های مرزی موجب کاهش فقر، بهبود کیفیت زندگی مرزنشینان، ترویج فرهنگ کار و تلاش و اشتغال سالم و افزایش امنیت خواهد شد.

راچ و هاتک (۲۰۱۷) با تاکید بر حوزه انسانی، معتقدند شرکت‌های کوچک و متوسط برخوردار از صفت رشد دارای چالش‌های، نیاز به تصمیم‌گیری سریع توسط مدیران، گسترش سریع نیازها و انتظارات شغلی، نیاز به کارمندیابی و آموزش افراد جدید، تغییرات دائمی در شرکت‌ها و محدودیت‌های منابع هستند. آیجوز^۲ (۲۰۱۷) در تحقیقات خود نتیجه گرفت عوامل مختلفی از قبیل: محیط مساعد، منابع مالی، فعالیت‌های بازاریابی و فروش، بکارگیری مناسب فناوری اطلاعات و ... بر عملکرد و پایداری شرکت‌های کوچک و متوسط تأثیر دارند. هامسبی و کورتاکو^۳ (۲۰۱۶) با تاکید بر حوزه مدیریت در توسعه کسب و کارهای کوچک در روستاها، در یافته‌های پژوهش‌های موجود نشان می‌دهد که وجود و استفاده از نیروی با انگیزه و ماهر به عنوان یکی از عوامل کلیدی و ارزشمند برای موفقیت شرکت‌های کوچک و متوسط محسوب می‌شود. ونگ^۴ (۲۰۱۶) با بررسی تأثیر مدیریت اجرایی در توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط در روستاها نتیجه می‌گیرد، صاحبان و مدیران کسب و کارهای کوچک و متوسط، اقدام‌های مدیریت منابع انسانی را به عنوان دومین فعالیت پر اهمیت و مهم مدیریت (در کنار مدیریت عمومی) تلقی می‌کنند. ویتلی^۵ و همکاران (۲۰۱۶) در بررسی‌های خود با برجسته‌سازی حوزه فرهنگ بومی در کشورهای مختلف، نشان دادند در هر کشور لازم است تأثیرات فرهنگی بر سازمان‌ها و شرکت‌ها بررسی شود. سنت‌های فرهنگی توسط چهار ارزش با اهمیت تبیین و تقویت می‌شوند که عبارتند از هماهنگی، سلسه مراتب، جمع گرایی و خانواده. نگ و سایو^۶ (۲۰۱۵) با تاکید بر حوزه سیاسی و اقتصادی در توسعه کسب و کارهای کوچک در مناطق مرزی و روستایی، در مطالعات خود نتیجه

¹ Rauch & Hatak

² Ijose

³ Hornsby & Kuratko

⁴ Wong

⁵ Whiteley

⁶ Ng and Siu

گرفتند که ارزش‌های فرهنگی در کشورها به دلیل نوسازی و توسعه اقتصادی در حال تغییر هستند. ورین و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهش تجربی خود روی ۵۰ شرکت کوچک و متوسط استرالیایی نشان دادند که اقدامات مدیریت منابع انسانی در کسب و کارها تحت تأثیر عواملی همچون کار گروهی، اعتماد، مشارکت، درگیرشدن، حمایت سازمانی، گرایش به یادگیری سازمانی، و توسعه مهارت کارکنان می‌باشد. کاسیا و کالومبلی^۲ (۲۰۱۴) ضمن تأکید بر ریسک-پذیری برای شروع و توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط در روستاهای مرزی، نشان دادند ریسک‌پذیری از عوامل پیشتازی و متمایز کننده شرکت‌های کوچک و متوسط است. در جدول زیر نتایج مطالعات صورت گرفته در حوزه تعاونی‌ها و کسب و کارهای کوچک و تأکید صاحب‌نظران بر موارد و متغیرهای مختلف ذکر شده است. در این پژوهش با تأکید بر روستاهای مناطق مرزی که دارای تفاوت‌های عمده با دیگر سایر روستاها از منظر سیاسی، امنیتی، اقتصادی و اجتماعی می‌باشند به بررسی و شناسایی موانع توسعه کسب و کارهای روستایی پرداخته شده است که نسبت به مطالعات صورت گرفته دارای نوآوری می‌باشد.

جدول ۱. نتایج مطالعات صاحب‌نظران در زمینه توسعه و کسب و کارهای کوچک و متوسط در مناطق مرزی

ردیف	گویه	منبع	ردیف	گویه	منبع
۱	توانمندسازی بومیان محلی	پیتز ترکمن ۲۰۱۹ واسنا و همکاران ۲۰۲۰	۵۱	وجود زیرساخته های ICT و IT	ساکسنا ۲۰۲۰
۲	استفاده از افراد دارای تجربه موفق	راوستین و جانستن ۲۰۲۱	۵۲	وجود مراکز رشد	مارتینا و نویزیچ ۲۰۱۹
۳	آموزش مناسب و دقیق	روهولوف ۲۰۱۹ راملر برنج ۲۰۱۴	۵۳	انجام مطالعات کاربردی و عملیاتی	غلامی ۱۳۹۵ خسروی ۱۳۹۰
۴	مدیران ارشد متعهد	پارکز ۲۰۲۱ میوهلن ۲۰۱۴	۵۴	مشارکت دانشگاه ها در توسعه روستایی	اسمیت ۲۰۲۰
۵	کمک به کسب و کارها جهت انجام برنامه ریزی و سازماندهی	راوستین ۲۰۱۷ ورسندل ۲۰۱۷	۵۵	تمایل به نوگرایی	برنارد ۲۰۲۰ رینولدز ۲۰۱۷
۶	تقویت روحیه کار جمعی	برودارو ۲۰۱۵ جستن و نلیس ۲۰۱۶	۵۶	روحیه تغییر گرایی	دنیایی ۱۳۹۴ خسروی ۱۳۹۰
۷	تقویت مهارت مقاومت در کسب و کار	واسنا و همکاران ۲۰۱۹	۵۷	میل به موفقیت و استقلال	بنسون ۲۰۲۰
۸	انتخاب تیم مناسب	چانگ ۲۰۱۹	۵۸	ثبات قیمت	لاولس و همکاران ۲۰۱۹
۹	درک درست از فناوری اطلاعات	راوستین و جانستن ۲۰۱۰	۵۹	حذف واسطه گری	هارپر ۲۰۲۰
۱۰	توسعه مهارت های ارتباطی	دیویس و همکاران ۲۰۱۹	۶۰	آشنایی با بازارهای در دسترس	آمدی و حسینی ۱۳۹۵
۱۱	آموزش مهارت های خلاقیت و نوآوری	ویلز ۲۰۲۰	۶۱	در اختیار قراردادن کانال های توزیع	استات من و موول ۲۰۱۴
۱۲	ارائه همایش های روستایی	غلامی ۱۳۹۵	۶۲	علاقه مندی به خوداشتغالی و فعالیت	آقاجانی ۱۳۹۳
۱۳	آموزش مدیران مرتبط	بهکیش ۱۳۸۵	۶۳	بکارگیری دانش رسمی در کنار دانش بومی	بابایی فینی ۱۳۹۲
۱۴	ترویج از طریق رسانه ها	دربان و همکاران ۱۳۹۴	۶۴	تمایل روستاییان در ایجاد ارزش افزوده	رضوانی ۱۳۹۳
۱۵	آموزش روش های بازاریابی	کلارک ۲۰۲۱ ورسندل ۲۰۱۹	۶۵	میزان تاثیرگذاری مشارکت بومیان در شکل پذیری کسب و کار های تولیدی	منفرد ۱۳۹۰ گندم زاده ۱۳۸۸

¹ Verreyne

² Cassia & Colombelli

۱۶	استفاده از تجارب سایر کشورها	افتخاری ۱۳۹۳	۶۶	و مشارکت در فعالیت های اجتماعی و اقتصادی	بلغیتیر ۲۰۱۶
۱۷	حمایت از بخش خصوصی	دربان و همکاران ۱۳۹۴	۶۷	میزان تفاهم برای توسعه فعالیت های جدید	غلامی ۱۳۹۵
۱۸	توسعه زیرساخت های کسب و کار	پورصادق ۱۳۹۲	۶۸	مهارت پذیری روستائیان	هال و دی وانی ۲۰۱۶
۱۹	امکانات مربوط به دولت الکترونیک	شفیع زاده و همکاران ۱۳۹۱	۶۹	درک اهمیت توسعه کسب و کار های کوچک و متوسط جهت رونق فضای کسب و کار	طاهرخانی ۱۳۹۲
۲۰	نگرش مثبت مسئولین	احمدپور داریانی ۱۳۹۲	۷۰	قوانین پشتیبان حقوقی و قضایی	سرایبی ۱۳۹۰ حیدری ساربان ۱۳۹۱
۲۱	فرهنگ پشتیبان	برنارد ۲۰۱۸	۷۱	مشارکت پذیری اجتماعی افراد	بهرامی ۱۳۹۲
۲۲	تسهیلات مالیاتی	کریم زاده ۱۳۹۴	۷۲	نیروی کار آماده و با انگیزه و در دسترس	بوزرجمهری ۱۳۹۵
۲۳	پوشش بیمه ای	بریزه و چاودا ۲۰۱۹	۷۳	ثبات اقتصاد ملی و منطقه ای	مهناز رهبری و همکاران ۱۳۹۵
۲۴	دسترسی به اطلاعات دقیق و موثق اقتصادی و مالی	هایتون ۲۰۲۰	۷۴	تاثیرگذاری نهادهای محلی در تشکیل کسب و کارهای کوچک و متوسط	هادیزاده ۱۳۹۲
۲۵	کاهش ابهامات کارآفرینان	کوپر ۲۰۱۲	۷۵	توفیق طلبی	هال و دی وانی ۲۰۲۰
۲۶	حمایت در برنامه های کلان	ایمنی و هاشمی ۱۳۸۵	۷۶	رفع بروکراسی اداری	جعفر پور ۱۳۹۱
۲۷	تدوین فرصت های سرمایه گذاری	فراهانی و همکاران ۱۳۹۳	۷۷	حمایت های مشاوره ای	مسعود نیا ۱۳۹۶
۲۸	تسهیل دسترسی به مواد اولیه	چاودا ۲۰۱۳	۷۸	آموزش مهارت های بازاریابی	جعفر پور ۱۳۹۰ آندرسون و همکاران ۲۰۲۰
۲۹	یارانه در مراحل اولیه کسب و کار	احمدپور داریانی ۱۳۹۲	۷۹	مشارکت دولتی در کوتاه مدت	همکاران ۲۰۲۰
۳۰	در دسترس قراردادن دانش فنی	داس ۲۰۱۴	۸۰	تضمین خرید محصولات در کوتاه مدت	پاپاگانی ۲۰۱۵ چاودا ۲۰۱۸
۳۱	خطرپذیری افراد	لردکیپانیدز ۲۰۱۲	۸۱	نرخ بیکاری	جعفر پور ۱۳۹۰
۳۲	تعیین وضعیت مالکیت اراضی	هال و دی وانی ۲۰۲۰	۸۲	منابع طبیعی لازم	جعفر پور ۱۳۹۰
۳۳	ارائه زمین بصورت تسهیلاتی	علی اکبری ۱۳۹۶	۸۳	شناسایی فرصت های کسب و کار	گیبسون ۲۰۱۸
۳۴	تشکیل صندوق تضمین سرمایه گذاری	مهدی دوست ۱۳۹۱	۸۴	اهمیت توسعه در منظر مردم و مسئولان	خادمی ۱۳۹۴
۳۵	استفاده از افراد بومی در برنامه ریزی	شیخی نژاد ۱۳۹۲	۸۵	بکارگیری ظرفیت های استفاده نشده	نجفی و صفا ۱۳۹۵
۳۶	سهولت راه اندازی کسب و کار	ساکسنا ۲۰۱۲	۸۶	برنامه توسعه بومی	سلمان زاده ۱۳۹۴
۳۷	رفع مشکلات معارضی	فلدمن ۲۰۱۴	۸۷	ایجاد تقاضا برای ایجاد کسب و کار	صالحی امیری ۱۳۹۰
۳۸	توزیع کافی اعتبارات	مونگوموری و همکاران ۲۰۱۵	۸۸	بکارگیری سرمایه های خرد خانوارهای روستایی	مقیمی ۱۳۹۶ هزارجریبی ۱۳۹۵
۳۹	بیمه محصولات تولیدی و سرمایه	فینتی و همکاران ۲۰۱۲	۸۹	بیمه فعالان اقتصادی بعنوان مشاغل سخت	مروی و سیدی ۱۳۹۴
۴۰	ارائه وام های کم بهره	قدیری و همکاران ۱۳۹۶	۹۰	ساماندهی ساختار سلسله مراتب سکونتگاه های	کریمیان ۱۳۹۱
۴۱	وجود بازارهای مناسب فروش	الوداری ۱۳۹۵	۹۱	توسعه گردشگری	رودگر نژاد ۱۳۹۵
۴۲	علاقمندی به کار	صفری علی اکبری ۱۳۹۶	۹۲	ادغام فناوری های سنتی و پیشرفته	کوراتکو و حاجتس ۲۰۱۵
۴۳	توانایی ماندگاری	فراهانی و همکاران ۱۳۹۳	۹۳	استفاده از ظرفیت فاغ التحصیلان دانشگاهی	۲۰۱۴ روبرتز کریسمن احمدپور داریانی ۱۳۹۴
۴۴	گسترش امکانات زندگی	حیدری ۱۳۹۱ رادوان و همکاران ۲۰۱۳	۹۴	وجود اطلاعات دقیق از کارآفرینان	فتوتی ۱۳۹۴ کریم زاده ۱۳۹۳

۴۵	ارتقای توان تصمیم‌گیری	کردنائیج ۲۰۱۴	۹۵	ایجاد سامانه متمرکز فعالیت‌های اقتصادی	زرافشانی ۱۳۹۴
۴۶	شناسایی افراد خلاق در روستاها	عبدالملکی ۱۳۹۳	۹۶	جایگاه توسعه در اسناد توسعه‌ای کشور	عقیلی و همکاران ۱۳۹۱
۴۷	شبکه تولیدی محلی در سطح روستا	بهرامی و همکاران ۱۳۹۲	۹۷	توجه رسانه‌ای به توسعه اقتصادی	استل و همکاران ۲۰۰۴ سوریک و همکاران ۲۰۱۴
۴۸	توزیع بهینه خدمات دولتی در روستاها	سعیدی کیا ۱۳۹۴	۹۸	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	صمدآقایی ۱۳۹۱
۴۹	جمع‌آوری ایده‌ها از افراد کارآفرین	هاشمی و همکاران ۱۳۹۰	۹۹	اطلاع‌رسانی ظرفیت‌های موجود و بالقوه	هدایت زاده ۱۳۹۲
۵۰	مشارکت دادن زنان و دختران	گلر ۱۳۸۵	۱۰۰	تسهیل ثبت شرکت‌های کوچک و متوسط	علیزاده ۱۳۹۵

در کشوری همچون ایران که دارای ۸۵۷۴ کیلومتر مرز است. لازم است در زمینه توسعه مناطق مرزی و ایجاد تعاونی‌ها و کسب و کارها، بر اساس آمایش سرزمین اقدام کرد. آمایش سرزمین عبارت است از بهره‌برداری عقلایی از امکانات، منابع و استعدادهای مناطق مختلف یک کشور و نگرشی جامع در برنامه‌ریزی است که به همه ابعاد جغرافیایی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، امنیتی و... می‌پردازند (Christofakis and et al, 2019: 7-21).

بر اساس دیدگاه‌های نوین، با گسترش سطح توسعه اقتصادی - اجتماعی و به‌طور کلی دستیابی به توسعه پایدار در مناطق مرزی می‌توان امنیت پایدار را در این مناطق تضمین نمود در ارتباط با چالش‌های توسعه پایدار مرزی، رویکردها نوین چالش‌ها را از دیدگاه سیستم‌های حکمروایی، اقتصادی، توسعه‌ای، اجتماعی و زیست‌محیطی بیان می‌کنند که برای فائق آمدن بر چالش‌های مسیر توسعه، لازم است که موضوعاتی همانند پایداری اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی در شهرهای مرزی به صورت جدی مطرح شود (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۴-۱۹). ریشه بسیاری از مشکلات امنیتی و اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی در داخل کشور را باید در مرزها جستجو کرد (پناهی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۸-۱۴۱) هرگونه ناامنی در مرز قادر است در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد نماید. نواحی مرزی به واسطه دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی و توسعه‌نیافتگی، تفاوت‌های فاحشی از نظر برخورداری از سطح رفاه و توسعه در مقایسه با مراکز عمده جمعیتی را دارند، که این تفاوت‌ها منجر به گسست این دو ناحیه و ایجاد یک رابطه به نفع مرکز می‌باشد. از جمله عواملی که می‌تواند ثبات و پایداری نسبی را در مناطق مرزی ایجاد کند و تنش و منازعه را دست کم در حوزه فقر و محرومیت اقتصادی بکاهد، توسعه همگن و سازمان‌فضایی بهینه در مناطق مرزی است (Perkamann, 2003: 156-167). بسیاری از محققان و سیاست‌گذاران، توسعه کارآفرینی را به عنوان یکی از محرک‌های اصلی رشد اقتصادی، اشتغال و بهره‌وری و راه‌حلی برای مشکل بیکاری در نظر گرفته‌اند (Khattab and Almagli, 2017: 33-51). در هر اقتصادی، کارآفرینی نقش مهمی در شکل‌دادن به فرصت‌ها و همچنین، یافتن نتیجه بهتر از شروع کارهای جدید دارد (Bronsenko and Bosckma, 2017: 24). عدم توجه به نواحی پیرامونی به ویژه مناطق مرزی در طول تاریخ در روند توسعه‌ای این نواحی اختلال ایجاد کرده است و باعث کمبودهای بالقوه از جمله فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه در این نواحی استراتژیک شده و زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی چون قاچاق کالا، مهاجرت، شورش و ناامنی را فراهم کرده است.

کسب و کارهای کوچک به‌واسطه سادگی در ساختار سازمانی، از انعطاف‌پذیری فراوانی در برابر تغییرات و سرعت قابل قبولی در انجام فعالیت‌ها برخوردارند (Wilkinson and Brouthers, 2020: 20-35). علاوه بر این، بنگاه‌های کوچک و متوسط، عامل جذب و اشتغال بخش عظیمی از جمعیت کشورها و آموزش نیروی کار ماهر هستند و تأمین نیروی انسانی متخصص برای شرکت‌های بزرگ، به‌وسیله آن‌ها انجام می‌شود. براساس تجارب بسیاری از کشورها، شرکت‌های کوچک و متوسط می‌توانند بنیان توسعه اقتصادی و منطقه‌ای باشند و زمینه را برای بسیج منابع کشور فراهم کنند که

نتیجه آن، افزایش درآمد و ایجاد اشتغال در سطوح ملی و منطقه‌ای است. توسعه روستایی از پایه‌های اولیه و مهم توسعه ملی هر کشور محسوب می‌شود. ایجاد و توسعه کسب و کارهای کوچک یکی از رویکردهای بسیار مناسب برای توانمندسازی روستاییان می‌باشد (Fairbairn and et al, 2018: 245-257). در دهه‌های اخیر در تحقیقات توسعه ای اعم از تحقیقات اجتماعی و اقتصادی و اکولوژیک به مناطق مرزی و تاثیرات مرزی توجه بسیار صورت گرفته است. این رغبت و علاقه وافر به مناطقی که در امتداد مناطق مرزهای همگرایی کشورها قرار گرفته‌اند به طور مشخص از این تصور نشأت گرفته که این مناطق جغرافیایی ویژه ممکن است موجب ایجاد، سازگاری و همسانی اقتصادی در همگرایی بین کشورها گردند (Niebuhr, 2015: 15-34). شواهد زیادی وجود دارد که با گذشت زمان، مرزهای سیاسی بخش عظیمی از کارکردشان را به عنوان مانع از دست داده و تعاملات و همکاری‌های میان مرزی و شهرهای پیرامونی به طور روزافزون از اهمیت بیشتری برخوردار شده‌اند. امروزه در این حالت مرز نه تنها مانع و خط جدایی و فاصله نیست بلکه به عنوان منطقه تماس، به فضایی کارکردی برای تبادلات و تعاملات اقتصادی، اجتماعی فرامرزی تبدیل شده و اثرات مثبت خود را تا شعاع زیاد در مناطق و شهرهای مجاور به طور پایدار بر جای می‌گذارد. به عبارت دیگر، در دو دهه اخیر، دگرگونی عظیمی در مفهوم مرزها به وجود آمده، به طوریکه مفهوم آن از یک خط به یک منطقه، از فیزیکی به فرهنگی و از فضایی به کارکردی و نفوذ ناپذیری به نفوذپذیری بدل شده است. وضعیت خاص جغرافیایی استان‌های مرزی و برخی شرایط اجتماعی سیاسی دیگر در این استان‌ها، حکایت از وجود شکاف‌های عمیق میان این مناطق و دیگر مناطق کشور دارد. مسائل مربوط به توزیع ثروت، قدرت و منزلت در این مناطق جدی است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۹-۲۹).

روش شناسی

این پژوهش کمی و ماهیت و هدف آن کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها نیز توصیفی-پیمایشی می‌باشد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS به عنوان نرم‌افزار اصلی و از نرم‌افزار LISREL به عنوان نرم‌افزار کمکی برای روش تحلیل عاملی (از نوع اکتشافی) استفاده شد. جامعه آماری تحقیق شامل ۲۶۰ نفر از کارشناسان و مدیران مرتبط دستگاه‌های اجرایی استان و مناطق مرزی مهران و دهلران، اساتید رشته‌های علوم اقتصادی و مدیریت دانشگاه‌های استان ایلام، و فعالان اقتصادی و کارآفرینان مناطق مرزی که از این میان با استفاده از فرمول کوکران، ۱۵۵ نفر براساس روش نمونه‌گیری گروهی به عنوان نمونه انتخاب شدند. از مجموع نمونه انتخاب شده، تعداد ۱۴۰ نفر به پرسشنامه‌ها به صورت کامل پاسخ دادند که در تحلیل داده‌های پژوهشی مورد استفاده قرار گرفت.

جدول ۲. جوامع پژوهش و حجم نمونه

ردیف	جامعه پژوهش	حجم نمونه
۱	کارشناسان و مدیران دستگاه‌های اجرایی و مناطق مرزی استان ایلام	۵۵
۲	اساتید رشته‌های علوم اقتصادی و مدیریت دانشگاه‌های استان ایلام	۴۳
۳	فعالان اقتصادی و کارآفرینان مناطق مرزی دهلران و مهران	۵۷
	مجموع کل پرسشنامه‌های ارسالی	۱۵۵
	مجموع کل پرسشنامه‌های تکمیل شده دریافتی	۱۴۰

پس از بررسی تحقیقات، مطالعات و طرح‌های پژوهشی مراکز علمی، اجرایی و دانشگاهی به منظور به کارگیری مناسب ابزار تحقیق، مهمترین متغیرها (گویه‌ها) استخراج شد و سپس پرسشنامه‌ای محقق ساخته با ۳۰ سؤال و با استفاده از طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت تهیه و در اختیار جمعیت نمونه قرار داده شد (برای اعضای نمونه ارسال پرسشنامه با استفاده

¹ Cochran Formula

از نرم افزار Google Docs انجام شد). به منظور تعیین نرمال بودن توزیع جامعه از آزمون کلموگرف- اسمیرنوف استفاده شد. نتایج آزمون در جدول شماره ۳، نشان دهنده نرمال بودن جامعه آماری می باشد.

جدول ۳. آزمون کلموگرف- اسمیرنوف برای تعیین نرمال بودن توزیع جامعه

تعداد	
۱۴۰	میانگین
۱/۹	انحراف معیار
۰/۸۳۱	مطلق
۰/۳۱۲	مثبت
۰/۲۲۱	منفی
-۰/۳۰۴	کلموگرف- اسمیرنوف
۳/۷۴۶	سطح معنی داری
۰/۰۰۰	

برای پایایی گزاره‌های پژوهش، از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد و از روش غربال زنی نیز برای اعمال روایی در پرسشنامه استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ تمام گزاره‌ها، مقادیر بیشتر از ۰٫۸ داشته‌اند که نشانگر تأیید پایایی پرسشنامه می باشد. برای افزایش روایی علاوه بر تأیید آن از طریق غربال زنی، روایی صوری پرسشنامه نیز، توسط اساتید دانشگاه بازنگری و تأیید شد.

از آنجاکه اساسی ترین کاربرد تحلیل عاملی، کاهش تعداد متغیرها به عوامل محدودتری است که معمولاً به صورت غیرمستقیم در متغیر اصلی مؤثرند؛ بنابراین، در این تحقیق نیز برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و کاهش تعداد متغیرها از این روش استفاده شده است. باتوجه به مطالعات صورت گرفته در رابطه با موضوع تحقیق و نیز باتوجه به نتایج به دست آمده از سایر تحقیقات، مطالعات، مقالات و طرح‌های پژوهشی در دسترس و در نهایت مشورت با خبرگان، ۳۲ متغیر شناسایی شد که بعد از بررسی بیشتر از ۷ متغیر به نوعی جزئی از سایر متغیرها به شمار می رفت؛ لذا در شمولیت آن متغیر قرار گرفت.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

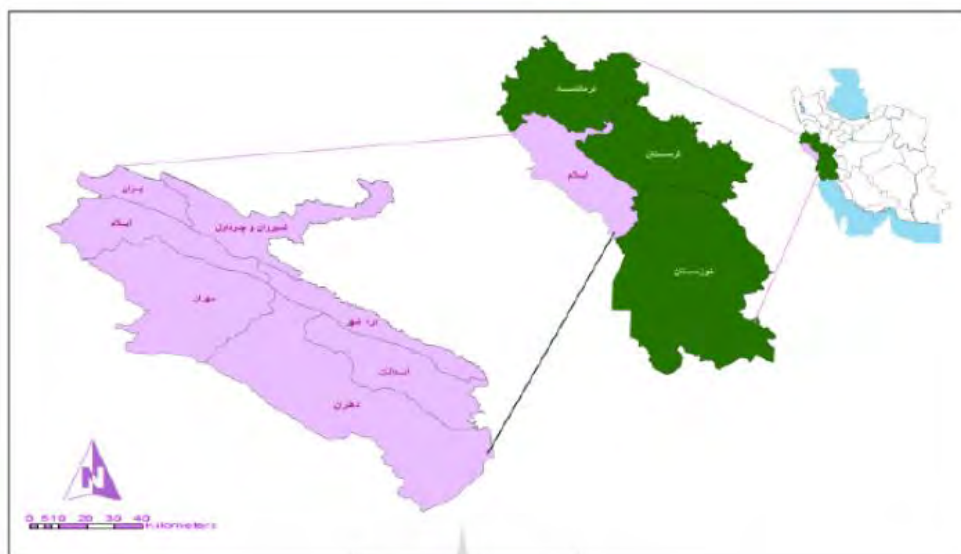
محدوده مورد مطالعه در این تحقیق شهرستان‌های مرزی مهران و دهلران در استان ایلام است. استان ایلام دارای ۴۲۵ کیلومتر مرز خاکی در غرب و جنوب غرب با کشور عراق می باشد، این استان بواسطه مشخصات خاص جمعیتی، مرزی و روستایی و نیز استعداد در حوزه‌های مختلف کشاورزی، دامپروری، تولیدات باغی و زراعی، زنبورداری، و نیز حوزه گردشگری (مذهبی، تجاری، تاریخی، فرهنگی و اکوتوریسم) از زمینه‌های لازم برای توسعه تعاونی برخوردار است. اما موانع متعددی در این زمینه وجود دارد.

بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ماه ۱۳۹۵، جمعیت استان ایلام برابر با ۵۸۰۱۵۸ نفر بوده که در مقایسه با سرشماری نفوس و مسکن آبان ۱۳۹۰ متوسط رشد سالیانه جمعیت معادل ۰/۸ درصد بوده است. در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ تعداد ۱۵۹۳۱۰ خانوار در استان ایلام وجود داشته که از این تعداد ۱۰۹۶۴۸ خانوار آن در نقاط شهری و ۴۹۵۴۲ خانوار در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند. جمعیت ۵۸۰۱۵۸ نفری استان ۰٫۷۲ درصد از جمعیت کل کشور را به خود اختصاص داده است. از کل جمعیت استان ۲۹۵۱۹۹ نفر مرد و ۲۸۴۹۵۹ نفر زن بوده‌اند. ۳۹۵۲۶۳ نفر از جمعیت استان در نقاط شهری و ۱۸۴۴۴۴ نفر در نقاط روستایی ساکن بوده و ۴۵۱ نفر نیز بصورت غیر ساکن سرشماری شده‌اند (مرکز آمار ایران، سرشماری سال ۱۳۹۵). مناطق مرزی شهرستان‌های

¹ Kolmogorov- Smirnov Test

² Validity

مهران و دهلران در استان ایلام با برخورداری از توانمندی‌های لازم و دسترسی به بازار مناسب با هزینه اندک (نزدیک به مرز عراق و امکان توسعه صادرات) می‌توانند عامل تحرک اقتصادی باشند. ارائه مدلی جامع مبتنی بر دیدگاه واقع‌گرا و عملیاتی (قابل اجرا) با در نظر داشتن محدودیت‌های موجود، مورد توجه پژوهش حاضر است.

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی قلمرو مکانی پژوهش (استان ایلام)

یافته‌ها و بحث

همان‌گونه که اشاره شد، از مجموع ۱۵۵ پرسشنامه ارسالی برای نمونه پژوهش، ۱۴۰ پرسشنامه تکمیل شده دریافت شد که داده‌های این پرسشنامه در آنالیزهای تحلیلی مورد استفاده قرار گرفتند. نتایج تحلیلی - توصیفی ویژگی‌های پاسخ‌دهندگان، به صورت تجمیع شده در جدول شماره ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴. آمار توصیفی پاسخ‌دهندگان

ویژگی	وضعیت	فرآوانی	درصد	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۹۳	۶۶	۶۶
	زن	۴۷	۱۰۰	۱۰۰
طبقه سنی	۲۰-۴۰	۴۸	۳۴	۳۴
	۴۱-۵۰	۶۰	۴۳	۷۷
	بالای ۵۰	۳۲	۲۳	۱۰۰
تحصیلات	فوق دیپلم و پایینتر	۲۳	۱۶	۱۶
	لیسانس	۳۸	۲۷	۴۳
	فوق لیسانس	۳۲	۲۳	۶۶
	دانشجو دکترا و دکترا	۴۷	۳۴	۱۰۰
سابقه کار	زیر ۱۰ سال	۳۱	۲۲	۲۲
	۱۰ تا ۲۰ سال	۴۷	۳۴	۵۶
	۲۱ تا ۳۰ سال	۳۸	۲۷	۸۳
	بالتر از ۳۰ سال	۲۴	۱۷	۱۰۰

پس از جمع‌آوری داده‌ها و واردکردن آن‌ها در نرم‌افزار SPSS برای بررسی تناسب و کفایت نمونه‌گیری در تحلیل عامل و همچنین تعیین انسجام درونی داده‌ها از آزمون KMO و بارتلت استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵. آزمون KMO و بارتلت برای بررسی تناسب و کفایت نمونه‌گیری در تحلیل عاملی

اندازه کفایت نمونه‌گیری KMO	آزمون بارتلت
۰/۹۶۳	ضریب بارتلت
۸۲۰۶/۰۰۴	خی‌دو تقریبی
۱/۸۷۱	sig
۰/۰۰۰	درجه آزادی
۱۹۰	

در جدول شماره ۵ اندازه کفایت نمونه‌گیری KMO، آزمون مقدار واریانس درون داده‌هاست که می‌تواند به وسیله عوامل تبیین شود. در صورتی که مقدار KMO کمتر از 0.5 باشد، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهند بود و اگر مقدار آن بین 0.5 تا 0.69 باشد، می‌توان با احتیاط بیشتر به تحلیل عاملی پرداخت؛ اما در صورتی که مقدار آن بزرگ‌تر از 0.7 باشد، همبستگی‌های موجود در بین داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب خواهد بود. چون مقدار KMO برابر با 0.963 می‌باشد؛ بنابراین، کفایت تعداد نمونه‌ها برای به‌کار بردن تحلیل عاملی تأیید می‌شود. از طرفی چون سطحی معنی‌داری آزمون کرویت بارتلت، کمتر از ۵ درصد است، توانایی عاملی بودن داده‌ها تأیید می‌شود. این امر تأیید می‌کند، تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار مناسب می‌باشد.

یک تصمیم مهم در اجرای تحلیل عاملی مربوط به تعداد عوامل قابل استخراج برای چرخش می‌باشد. جهت تعیین اینکه چند عامل مناسب برای چرخش وجود دارد، از ملاک‌های مختلفی از جمله ملاک کیسر^۱ و آزمون اسکری کتل^۲ استفاده می‌شود. در این پژوهش برای تعیین تعداد عوامل از روش کیسر استفاده شده است. برپایه این ملاک، عواملی که دارای ارزش ویژه ۱ یا بیشتر می‌باشند، به‌عنوان عوامل قابل استخراج تعیین می‌شوند و عواملی که دارای مقادیر ویژه کمتر از ۱ هستند، عامل‌های می‌باشند که حضور آن‌ها باعث تبیین بیشتر واریانس نمی‌شود و به همین دلیل از تحلیل خارج می‌شوند. در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود، ۴ عامل دارای ارزش ویژه بزرگ‌تر از یک و قابل استخراج هستند.

جدول ۶. شاخص‌های آماری با استفاده از روش تحلیل عوامل اصلی

عوامل	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تراکمی واریانس	مجموع مجذورات بارهای استخراج شده پس از چرخش
عامل ۱: فردی، اجتماعی و فرهنگی	۵/۱۰۳	۳۳/۱۲۷	۳۳/۱۲۷	
عامل ۲: اداری و حمایتی	۴/۹	۲۲/۰۱۴	۵۵/۱۴۱	
عامل ۳: مالی و اقتصادی	۴/۱۱۸	۲۰/۱۹۹	۷۵/۳۴	
عامل ۴: امنیتی و سیاسی	۱/۸۰۷	۱۷/۳۳۲	۹۲/۶۷۲	

هر چند مقادیر ویژه و درصدهای آن در حالت بعد از چرخش نسبت به حالت اولیه تغییر کرده‌اند؛ اما درصد تجمعی واریانس تبیین شده به وسیله تمام عناصر استخراج شده برابر با حالت اولیه (قبل از چرخش) است. در مجموع می‌توان

¹ Kaiser-Myser-Oklin

² Bartlet Test

³ Kaiser criterion

⁴ Cattel's Scree Test

گفت، این چهار عامل ۹۲/۶۷۲ درصد از واریانس کل متغیرها را تحت پوشش قرار می‌دهند. با به‌دست آمدن وضعیت مقادیر ویژه، امکان به‌دست آمدن ماتریس اجزا فراهم می‌شود. همان‌گونه که بیان شد، ۳۲ متغیر شناسایی شد که بعد از بررسی بیشتر، ۷ متغیر به‌نوعی جزئی از سایر متغیرها به‌شمار می‌رفت، لذا در شمولیت آن متغیر قرار گرفت. و در نهایت ۲۵ متغیر معرفی شد. بنابراین، ماتریس اجزا در این پژوهش شامل بارهای عاملی هریک از ۲۵ متغیر شناسایی شده در ۴ عامل اصلی (ضرایب همبستگی بین متغیرها در عوامل) است. از آنجایی که تفسیر این بارهای عاملی بدون چرخش به‌آسانی ممکن نیست، با چرخش عوامل تفسیر بهتری از آن می‌توان ارائه داد. جدول شماره ۷ ماتریس چرخیده شده اجزا را به روش واریماکس نشان می‌دهد. این جدول میزان همبستگی هر عامل با متغیرهای سی‌گانه را نشان می‌دهد.

جدول ۷. بار عاملی بعد از چرخش واریماکس

متغیر	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	متغیر	عامل ۴	عامل ۳	عامل ۲	عامل ۱	متغیر
X ₁					X ₁₄					X ₁
X ₂					X ₁₅					X ₂
X ₃					X ₁₆					X ₃
X ₄					X ₁₇					X ₄
X ₅					X ₁₈					X ₅
X ₆					X ₁₉					X ₆
X ₇					X ₂₀					X ₇
X ₈					X ₂₁					X ₈
X ₉					X ₂₂					X ₉
X ₁₀					X ₂₃					X ₁₀
X ₁₁					X ₂₄					X ₁₁
X ₁₂					X ₂₅					X ₁₂
X ₁₃					---					X ₁₃

با مشخص شدن بار عاملی متغیرها بعد از چرخش واریماکس، می‌توان نسبت به تعیین عوامل و متغیرهای تعیین‌کننده آن و میزان همبستگی متغیرهای هریک از عوامل (بار عاملی) اقدام کرد. در جدول شماره ۸ با تفکیک عوامل، میزان همبستگی متغیرها نشان داده شده است.

جدول ۸. عوامل تعیین‌کننده و بار عاملی متغیرها

شماره عامل	نام عامل	کد متغیر	متغیرهای تعیین‌کننده عامل (گروه‌ها)	بار عاملی
۱	عوامل فردی ، اجتماعی و فرهنگی	X ₂	عدم تمایل به نوگرایی و تغییر	۰/۹۰۴
		X ₅	ضعف در کار گروهی و تیمی	۰/۸۳
		X ₁₀	کمبود روحیه مهارت‌پذیری	۰/۸
		X ₁₁	ترس از ریسک و شروع کسب و کار جدید	۰/۷۴۱
		X ₁₅	ماندگاری پایین تعاونی‌های غیرخانوادگی	۰/۷۰۸
		X ₁₈	عدم پشتکار و تحمل ابهام	۰/۶۳۳
		X ₂₁	ضعف در تصمیم‌گیری و توان مدیریتی	۰/۵۱۲
		X ₂₂	عدم وجود افراد باتجربه در حوزه تعاون بعنوان راهنما	۰/۴۹۷
		X ₂₅	ضعف در ارتباطات و نبود تعامل	۰/۴۳
۲	عوامل اداری و	X ₆	کمبود زیرساخت‌های فنی و ارتباطی و تجهیزاتی	۰/۸۷۴
		X ₇	نبود آموزش‌های هدفمند، موثر	۰/۷۱۲

۰/۶۴۸	عدم آشنا سازی جامعه با ساختار تعاونی ها	X ₈	حمایتی
۰/۶	عدم حمایت در حوزه بازاریابی و فروش	X ₁₂	
۰/۵۹	بروکراسی اداری برای تاسیس تعاونی	X ₁₄	
۰/۴۸	رویکرد سخت افزاری به مرزها	X ₁₇	
۰/۴۰۷	نبود حمایت های مشاوره ای و مراکز تخصصی	X ₂₀	
۰/۴	عدم وجود برنامه جامع توسعه تعاونی در مرزها	X ₂₄	
۰/۸۴	مشکل در تامین مالی	X ₁	۳ عوامل مالی و اقتصادی
۰/۶۰۷	زمانبر و سخت بودن دریافت تسهیلات مناسب بانکی	X ₄	
۰/۵۴۸	عدم دسترسی مناسب به بازارهای تامین مواد اولیه و نهاده	X ₁₃	
۰/۵	نبود صنایع پشتیبان و صنایع فرآوری برای ایجاد ارزش افزوده	X ₁₉	
۰/۴۳۳	وجود تورم و عدم ثبات قیمت ها	X ₂₃	
۰/۵۲۱	نگاه غالب امنیتی و سیاسی به مرزها	X ₃	۴ امنیتی و سیاسی
۰/۴۸۶	محدودیت های خاص مرزی و عدم ایجاد تعاملات بین مرزی	X ₉	
۰/۴	مشکلات مربوط به مالکیت اراضی و موانع معارضی	X ₁₆	

نتیجه گیری

مرزها تعیین کننده حدود و قلمرو جغرافیایی حاکمیت، صلاحیت و مالکیت یک حکومت سیاسی هستند و کشورها و دولت ها را از یکدیگر جدا و متمایز می کنند. کشورهای درگیر با مسائل ناامنی در مناطق مرزی دریافته اند که به دلایل مختلف از جمله فقر و تنگدستی، ناامنی گسترش یافته و این ناامنی به طور مستقیم به کل کشور منتقل شده است. هرگونه ناامنی در مرز می تواند در سیستم های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد کند. در مقابل امنیت مطلوب می تواند در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته ای را به خود اختصاص دهد. کسب و کارهای کوچک به واسطه سادگی در ساختار سازمانی، از انعطاف پذیری فراوانی در برابر تغییرات و سرعت قابل قبولی در انجام فعالیت ها برخوردارند. براین اساس تعاونی ها و کسب و کارهای کوچک و متوسط، عامل جذب و اشتغال بخش عظیمی از جمعیت کشورها و آموزش نیروی کار ماهر هستند و تامین نیروی انسانی متخصص برای شرکت های بزرگ، به وسیله آن ها انجام می شود. براساس تجارب بسیاری از کشورها، شرکت های کوچک و متوسط می توانند بنیان توسعه اقتصادی و منطقه ای باشند و زمینه را برای بسیج منابع کشور فراهم کنند که نتیجه آن، افزایش درآمد و ایجاد اشتغال در سطوح ملی و منطقه ای است. استان ایلام دارای ۴۲۵ کیلومتر مرز خاکی در غرب و جنوب غرب با کشور عراق می باشد. و با توجه به وضعیت اقتصادی، زیر ساخت های ارتباطی، تبادلات بازرگانی و وجود بازارچه های مرزی، مستعد گسترش تعاونی ها و شرکت های کوچک و متوسط کارآفرین است. این استان بواسطه مشخصات خاص جمعیتی، مرزی و روستایی و نیز استعداد در حوزه های مختلف کشاورزی، دامپروری، تولیدات باغی و زراعی، زنبورداری، و نیز حوزه گردشگری (مذهبی، تجاری، تاریخی، فرهنگی و اکوتوریسم) از زمینه های لازم برای توسعه تعاونی برخوردار است. اما موانع متعددی در این زمینه وجود دارد. در این پژوهش تلاش شد به این موانع جهت ارائه دیدگاهی جامع و کل نگر به منظور مدیریت و سیاست گذاری و رفع محدودیت ها و موانع پرداخته شود.

در این پژوهش جمعاً ۲۵ مانع عمده در زمینه توسعه تعاونی در مناطق مرزی شناسایی شدند که پس از به کار بردن تحلیل عاملی، برای تعیین تعداد عوامل از روش کیسر استفاده شد. برپایه این ملاک، ۴ عامل دارای ارزش ویژه بالای ۱ شناسایی و به عنوان عوامل قابل استخراج تعیین شدند (عوامل فردی و اجتماعی و فرهنگی، عوامل اداری و حمایتی، عوامل مالی و اقتصادی، عوامل امنیتی و سیاسی). با توجه به شاخص های آماری با استفاده از روش تحلیل عوامل اصلی، این ۴ عامل در مجموع ۹۲،۶۷۲ درصد از واریانس کل متغیرها را توانستند تبیین کنند. بعد از انجام چرخش واریماکس، مشخص شد که هر کدام از ۴ عامل اصلی با کدام متغیرها (گویه ها)، همبستگی بالاتری را نشان می دهند و

سپس با توجه به محتوای عوامل و در نظر گرفتن ادبیات و پیشینه تحقیق، هر کدام از این عوامل اصلی تحت عناوینی نام گذاری شدند. نتایج پژوهش نشان داد عوامل فردی، اجتماعی و فرهنگی با مجموع بار عاملی ۶,۰۵۵، عوامل اداری و حمایتی با مجموع بار عاملی ۴,۷۱۱، عوامل مالی و اقتصادی با مجموع بار عاملی ۲,۹۲۸ و عوامل امنیتی و سیاسی با مجموع بار عاملی ۱,۴۰۷ به ترتیب بعنوان مهمترین موانع توسعه تعاونی‌ها در مناطق مرزی می‌باشند.

عامل اول: عوامل فردی، اجتماعی و فرهنگی

این عامل دارای ۹ متغیّر (عدم تمایل به نوگرایی و تغییر، ضعف در کار گروهی و تیمی، کمبود روحیه مهارت‌پذیری، ترس از ریسک و شروع کسب و کار جدید، ماندگاری پایین تعاونی‌های غیرخانوادگی، عدم پشتکار و تحمل ابهام، ضعف در تصمیم‌گیری و توان مدیریتی، عدم وجود افراد باتجربه در حوزه تعاون بعنوان راهنما، ضعف در ارتباطات و نبود تعامل) با مجموع بار عاملی ۶/۰۵۵ است که بیشترین درصد واریانس را در بین ۴ عامل استخراجی توضیح می‌دهد (۳۳,۱۲۷ درصد). مهمترین متغیّر (گویه) عوامل فردی، اجتماعی و فرهنگی؛ عدم تمایل به نوگرایی و تغییر با بار عاملی ۰,۹۰۴ می‌باشد.

عامل دوم: عوامل اداری و حمایتی

این عامل دارای ۸ متغیّر (کمبود زیرساخت‌های فنی و ارتباطی و تجهیزاتی، نبود آموزش‌های هدفمند، موثر، عدم آشناسازی جامعه با ساختار تعاونی‌ها، عدم حمایت در حوزه بازاریابی و فروش، بروکراسی اداری برای تاسیس تعاونی، رویکرد سخت‌افزاری به مرزها، نبود حمایت‌های مشاوره‌ای و مراکز تخصصی، عدم وجود برنامه جامع توسعه تعاونی در مرزها) با مجموع بار عاملی ۴/۷۱۱ است که ۲۲,۰۱۴ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. مهمترین متغیّر (گویه) عوامل اداری و حمایتی، کمبود زیر ساخت‌های فنی و ارتباطی و تجهیزاتی با بار عاملی ۰,۸۷۴ می‌باشد.

عامل سوم: عوامل مالی و اقتصادی

این عامل دارای ۵ متغیّر (مشکل در تامین مالی، زمانبر و سخت بودن دریافت تسهیلات مناسب بانکی، عدم دسترسی مناسب به بازارهای تامین مواد اولیه و نهاده، نبود صنایع پشتیبان و صنایع فرآوری برای ایجاد ارزش افزوده، وجود تورم و عدم ثبات قیمت‌ها) با مجموع بار عاملی ۲/۹۲۸ است که ۲۰,۱۹۹ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. مهمترین متغیّر (گویه) عوامل مالی و اقتصادی، مشکل در تامین مالی با بار عاملی ۰,۸۴ می‌باشد.

عامل چهارم: عوامل امنیتی و سیاسی

این عامل دارای ۳ متغیّر (نگاه غالب امنیتی و سیاسی به مرزها، محدودیت‌های خاص مرزی و عدم ایجاد تعاملات بین مرزی، مشکلات مربوط به مالکیت اراضی و موانع معاراضی) با مجموع بار عاملی ۱/۴۰۷ است که ۱۷,۳۳۲ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. مهمترین متغیّر (گویه) عوامل امنیتی و سیاسی، نگاه غالب امنیتی و سیاسی به مرزها با بار عاملی ۰,۵۲۱ می‌باشد.

باتوجه به نتایج تحقیق و به منظور توسعه کسب و کارهای روستایی به منظور ماندگاری روستانشینان در مرز پیشنهاداتی ارائه می‌شود:

- توسعه کسب و کار در مناطق مرزی دارای ابعاد مختلف (امنیتی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) می‌باشد که هر کدام زیرمجموعه‌های متعددی دارند. لذا برنامه‌ریزان، تصمیم‌گیران و مدیران مرتبط با توسعه روستاهای مرزی باید در برنامه‌های خود به جامع‌نگری و در نظر گرفتن ابعاد بخشی و فرابخشی توجه کرده و به مسائل تک بعدی ننگرند؛
- توسعه و پیشرفت مناطق مرزی در حوزه‌های اقتصادی و حتی سایر حوزه‌ها، نیازمند سرمایه‌گذاری است. به عبارتی، رشد و توسعه اقتصادی بدون انباشت سرمایه‌گذاری، امکان‌پذیر نخواهد بود، به گونه‌ای که بیشتر متفکران، دلیل توسعه نیافتگی بسیاری از کشورها را کمبود درآمد، پس‌انداز و در نتیجه، سرمایه‌گذاری ناکافی می‌دانند. لذا باید سرمایه‌گذاری در روستاهای مرزی بعنوان یک اولویت در سیاست‌گذاری‌های کلان کشور مدنظر قرار گیرد؛ و
- آمایش مناطق مرزی بر پایه‌های نظری و متدولوژی علمی خاصی متکی است که ضمن تحلیل و تفسیر شرایط و ویژگی‌های مناطق مرزی، موانع و عوامل توسعه و امنیت را توأمان در نظر گرفته و برای آنها راه‌حل‌ها و راه‌کارهای یکپارچه ارائه می‌دهد تا اهداف توسعه و امنیت در مناطق مرزی را بر یکدیگر منطبق سازد. بر همین مبنا آمایش

مناطق مرزی نوعی برنامه‌ریزی راهبردی در فضاهای مرزی کشور محسوب می‌شود. و باید نسبت به آن اهتمام بیشتری صورت گیرد.

منابع

- بذرافشان، جواد؛ طولابی‌نژاد، مهرشاد؛ حملی، نجمه (۱۳۹۷). بررسی عوامل و محرک های تغییر الگوی معیشت روستاهای مناطق مرزی، مورد مطالعه: دهستان مینان، شهرستان سرپاز، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۱۸ شماره ۴۳: ۱۵۰-۱۲۷.
- تاجری، رسول؛ بیگ بابایی، بشیر؛ آذر، علی (۱۴۰۰). تبیین مدل توسعه پایدار در مناطق مرزی با تاکید بر مولفه های شهر هوشمند، فصلنامه پژوهشنامه مطالعات مرزی، دوره ۹، شماره ۴: ۱۵۱-۱۸۳.
- حسینی نیا، غلامحسین؛ زراعتکن، حامد (۱۳۹۷). شناسایی فرصت های کارآفرینی در مناطق مرزی استان سیستان و بلوچستان، پژوهشنامه مطالعات مرزی، سال ۶، شماره ۳: ۱۳۸-۱۲۵.
- قاسمی، فرید؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ زیاری، کرامت‌الله؛ پوراحمد، احمد؛ زنگنه شهرکی، سعید (۱۳۹۹). آینده‌نگاری حکمروایی شهرهای کوچک مرزی مطالعه موردی: شهرهای مرزی اورامان تخت و سروآباد، فصلنامه پژوهشنامه مطالعات مرزی، دوره ۸، شماره ۱: ۱۹-۳۴.
- محمدپور زرنندی، حسین؛ طباطبایی مزدآبادی، سیدمحسن (۱۳۹۴). جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، سال ۳، شماره ۱۰: ۱۱۱-۱۲۵.
- محمدی، رضا؛ کرکه آبادی، زینب؛ میری، غلامرضا (۱۴۰۱). تبیین تعاملات شهر و مرز با رویکرد توسعه پایدار بر اساس منطق تصمیم گیری چند معیاره فازی مطالعه موردی: شهرهای مرزی استان سیستان و بلوچستان، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۲۲، شماره ۶۴: ۲۶۸-۲۴۷.
- حیدری، محسن؛ بدیع زاده، علی؛ حیدرزاده هنزائی، کامبیز (۱۳۹۹). طراحی مدل توسعه اکوسیستم کارآفرینی در مناطق مرزی: مطالعه‌ای در استان کردستان، فصلنامه علوم مدیریت ایران، سال ۱۴، شماره ۵۷: ۲۹-۵۹.
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله؛ حسینی، قربان (۱۳۹۸). موانع سرمایه گذاری و کسب و کار در منطق مرزی روستایی ایران، فصلنامه توسعه محلی (روستایی-شهری)، دوره ۱۱، شماره ۲: ۳۶۱-۳۷۸.
- جلائی اسفندیاری، سید عبدالمجید؛ صمیمی، سپیده (۱۳۹۳). بررسی موانع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ایران (در راستای سیاستهای کلی ابلاغی نظام)، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال ۲، شماره ۷: ۸۹-۱۰۹.
- پناهی، حمید؛ امینی، داود؛ اصانلو، علی (۱۴۰۰). تحلیلی بر شاخص‌های آمایش مرز در پیاده‌سازی و اجرای طرح‌های امنیتی مرز مطالعه موردی: مرزهای شمال غرب کشور، فصلنامه اطلاعات جغرافیایی (سپهر)، دوره ۳۰، شماره ۱۱۹: ۱۴۱، ۱۵۸.
- صدیق، مهدی؛ صدیق، محد؛ اکبری، مهناز (۱۳۹۵). بررسی عوامل موثر بر امنیت شهرهای مرزی در استان آذربایجان غربی، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۵ شماره ۱۷: ۱-۲۲.
- قنبری، رضوان؛ آگهی، حسین؛ علی بیگی، امیرحسین؛ زرافشانی، کیومرث (۱۳۹۵). واکاوی محتوای سیاست‌ها در تطابق با ابعاد اکوسیستم کارآفرینی، فصلنامه توسعه کارآفرینی، شماره ۱، دوره ۹: ۳۹-۵۸.
- Wilkinson, T; Brouthers, L. E. (2020). Trade promotion and SME export performance. *International Business Review*: 20-35.
- Fairbairn, B; June, B; Murray, F. (2018). Co-operatives and Community Development: Economics in Social Perspective. Centre for the Study of Co-operatives. Saskatoon, Saskatchewan: 245-257.
- Nebuhr, A (2005), the impact of EU enlargement on Europesn border region HWWA Discussion: 15-34.
- Perkamann, M. (2003). Cross – Border Regions in Europe, Significance and Drivers of Regional Cross– Border Cooperation, *European Urban and Regional Studies*, Vol. 10, Na 2: 156-167.
- Khattab, I & Osman Almagli, Omar, (2017), Towards an Integrated Model of Entrepreneurship Ecosystem, *Journal of Business & Economic Policy*, Vol. 4, No. 4: 33-51.
- Borissenko, J., & Boschma, R. (2017). A critical review of entrepreneurial ecosystems research: towards a future research agenda: Lund University, CIRCLE Center for Innovation, Research and Competences in the Learning Economy. Document Number).
- Christofakis, Manolis; Gaki, Eleni; Lagos, Dimitrios. (2019), The impact of economic crisis on regional disparities and the allocation of economic branches in Greek regions, *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 44(44): 7-21.